

Om att- och det-satser i svenska. Huvud- och bisatsegenskaper

Lars-Olof Delsing & David Petersson

Språk- och litteraturcentrum, Lunds Universitet

Lars-Olof.Delsing@nordlund.lu.se & David.Petersson@nordlund.lu.se

Subjunktionen *att* antas, liksom sina tyska och engelska motsvarigheter *dass* och *that* ha utvecklats ur det neutrala demonstrativa pronomenet *þat* (se t.ex. Hellquist, 1957, Wessén 1956, Hopper och Traugott 1993). I fornsvenska och nysvenska förekommer ibland ordet *þät/thet* som allmänt underordnande subjunktion i stället för *att*. Normalt ses *det* som en variant av *att*, och SAOB skriver (uppslagsordet *det*): "I ä. tid hade ordet en ganska vidsträckt anv.; det kunde ersätta ATT, konj., i nästan alla ställningar.". SAOB menar vidare att användningen av *det* nästan enbart hör hemma i skriftspråk. SAOB ger här uttryck för en gängse mening att de två subjunktionerna varierar utan särskilda regler. I vårt föredrag undersöker vi om detta stämmer.

Vi har undersökt tre texter med riklig användning av *det*-satser för att kunna undersöka bisatsernas egenskaper. Det gäller Sju vise mästare (SVM, A-versionen, SFSS 28, från första halvan av 1400-talet, Vadstena) och Abraham Ekerholms dagbok (Svenssons utgåva som täcker hela 1792, Malmö), samt Then Svenska Argus (1732-34). Dessa texter är delvis långt ifrån varandra tidsmässigt och geografiskt, men de innehåller tillräckligt många belägg på *det*- och *att*-satser för att man ska kunna kvantifiera de två subjunktionernas egenskaper. Det vi undersöker är framför allt ordföljden efter de två subjunktionerna. Det faktum att texterna kommer från olika tider har konsekvenser för vad vi kan räkna som prototypiska huvud- respektive bisatsegenskaper. På 1700-talet är t.ex. *ha*-strykning en vanligt förekommande indikation på bisatser, medan *kil*-konstruktion utgör en motsvarighet på 1400-talet.

I vårt föredrag kommer vi att kunna påvisa skillnader mellan *det*- och *att*-satser i de skrivna texterna, såväl i den externa distributionen som i den interna ordföljden efter subjunktionerna. Kort uttryckt finner vi att *det*-satser alltid följs av prototypisk bisatsordföljd medan *att*-satserna kan ha antingen huvud- eller bisatsordföljd.

Det är ett välkänt och väldokumenterat faktum att *att*-satser i modern svenska kan ha V2-ordföljd – alltså prototypisk huvudsatsordföljd – och frågan om hur dessa satser bör analyseras har under lång tid fått stor uppmärksamhet i litteraturen (se t.ex. Andersson (1975), Holmberg & Platzack (1995), Vikner (1995), Bentzen & al. (2007), Julien (2007), Petersson (2014)). Eftersom vi i vårt föredrag presenterar resultaten av en rent empirisk studie, där subjunktionerna och inte matrissatsen står i centrum, spelar denna diskussion emellertid mindre roll för vår framställning.

Referenser:

- Andersson, Lars-Gunnar. 1975. *Form and function of subordinate clauses*. PhD dissertation, University of Gothenburg.
- Bentzen, Kristine, Gunnar Hrafn Hrafnbjargarson, Thorbjorg Hroarsdottir, and Anna-Lena Wiklund. 2007b. The Tromso guide to the Force behind V2. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 79:93–118.
- Diessel, Holger. 1999. *Demonstratives – Form, Function and Grammaticalization*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Hellquist, Elof. 1957. *Svensk etymologisk ordbok*. Lund: Gleerups förlag.
- Holmberg, Anders and Platzack, Christer. 1995. *The role of inflection in Scandinavian syntax*. New York, Oxford: Oxford university press.

- Hopper, Paul J. och Traugott, Elizabeth C. 1993. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Julien, Marit. 2007. Embedded V2 in Norwegian and Swedish. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 80: 103–161.
- Petersson, David. 2014. *The Highest Force Hypothesis – Subordination in Swedish*. Doktorsavhandling, Lunds universitet.
- Vikner, Sten. 1995. *Verb movement and expletive subjects in the Germanic languages*. New York, Oxford: Oxford University press.